

существующих проблем не принесет желаемых результатов без существенных изменений в административно-территориальном устройстве страны, оптимизации сети бюджетных учреждений, создания мощных местных бюджетов. Поэтому одновременно с бюджетным реформированием необходимо реформирование системы образования, здравоохранения, налоговой системы, административно-территориального устройства, системы финансового обеспечения местного самоуправления.

Литература

1. Афанасьев М.П., Кривоногов И.В. Модернизация государственных финансов. – М.: ГУ ВШЭ, 2007. - 440 с.
2. Бюджетный кодекс 2010. // http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_07_08/T102456.html
3. Демкін О.І. Напрями поглиблення бюджетної реформи в Україні // Фінанси України. – 2009. - №3.- С.46-55.
4. Луніна І.О. Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні // Фінанси України. – 2010. - №2.- С.3-12.
5. Марковський А.І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи // Фінанси України. – 2008. - №9.- С.3-18.
6. Муравьева, З. А. Финансово-кредитные системы зарубежных стран: Учеб.- метод. комплекс. 2-е изд., доработанное. – М.: Изд-во МИУ, 2006. – 308 с.
7. Новак А.А. Бюджетный кодекс похоронил бюджетную реформу // <http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2010/06/22/5158405/>
8. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 670 с.
9. Скорин М.Г. Преимущества программно-целевого метода организации бюджетного процесса и пути совершенствования условий реализации государственных целевых программ. // Культура народов Причерноморья. – 2009. - №164.- С.123-127.

УДК 368.8:336.722.11

СИСТЕМА СТРАХУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД Й ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Кошман В.Ю.
Чорна О.М.

Постановка проблеми. Для успішної кредитної діяльності банкам потрібні значні кредитні ресурси. З метою їх поповнення банки широко залучають кошти юридичних та фізичних осіб у вигляді добровільно зроблених ними вкладів. Ці кошти банки активно використовують у своїй кредитній діяльності, що пов'язана з ризиком їх неповернення. Досвід економічно розвинених країн доводить, що надання гарантій повернення коштів приватним

вкладникам позитивно впливає на їх поведінку, і навіть при несприятливій економічній кон'юнктурі не зумовлює криз банківської ліквідності у зв'язку з масовим вилученням вкладів. У такій ситуації особливого значення набуває розвиток національної системи страхування депозитів аби захистити інтереси вкладників й підвищити довіру суспільства до банківської системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці підвищення довіри вкладників до банків та наявності дієвої системи страхування депозитів від ризику їх неповернення банками приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, Волощенко Л.М. та Безвух С.В. у своїх працях висвітлили тенденції функціонування систем страхування депозитів в Україні та країнах Євросоюзу в умовах світової фінансової кризи. Свечкіна А.Л., Мохова Ю.Л., Глуценко В.В., Штомпель І.В. займалися дослідженням переваг систем страхування депозитів економічно розвинених країн.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення принципів і особливостей систем гарантування вкладів фізичних осіб, а також порівняння систем страхування депозитів різних країн світу з метою використання прогресивного досвіду у вітчизняній практиці захисту інтересів вкладників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страхування (гарантування) вкладів – це комплекс заходів держави та центрального банку, спрямований на підтримку стійкості банківської системи [1, с. 139].

В банківській системі склалися певні форми солідарності банків, для яких стійкість всієї системи є важливою умовою їх ефективної діяльності. В деяких випадках банки самі організують страхування. Втручання держави в такому випадку має спільні риси з втручанням в інші сфери, де повністю вільний ринок загрожує інтересам суспільства і повинен мати певні обмеження. Проте стійкість банківської системи вважається одним із найважливіших пріоритетів економічної політики держави. Як законодавчо, так і в рамках традицій держава несе відповідальність за стійкість банківської системи.

Досвід, накопичений в сфері страхування вкладів свідчить, що в більшості країн світу держава тією чи іншою мірою бере на себе відповідальність за приватні банки незалежно від наявності прямого законодавства, якщо банкрутство таких банків загрожує стійкості всієї системи.

Системи страхування депозитів існують сьогодні більш ніж в 70 країнах світу. Обов'язкову участь банків у системі страхування депозитів передбачено законодавством Великої Британії, Канади, Нідерландів та Японії. Більшою мірою добровільне страхування діє у Франції та Італії. Розміри й механізм страхового відшкодування в країнах різні. Система страхування депозитів (СДС) виконує дві основні функції: фінансова підтримка банків та захист вкладників. Діючі системи депозитного страхування можна згрупувати за низкою ознак (рис. 1).

Практично у всіх країнах захист вкладників на законодавчій основі обмежується малими вкладами. Це досягається встановленням максимальної суми гарантованого вкладу. При захисті шляхом дискреційних заходів, що

приймаються на розгляд уряду, перелік вкладів, які гарантуються, може бути ширшим, але переваги надаються малим вкладникам.

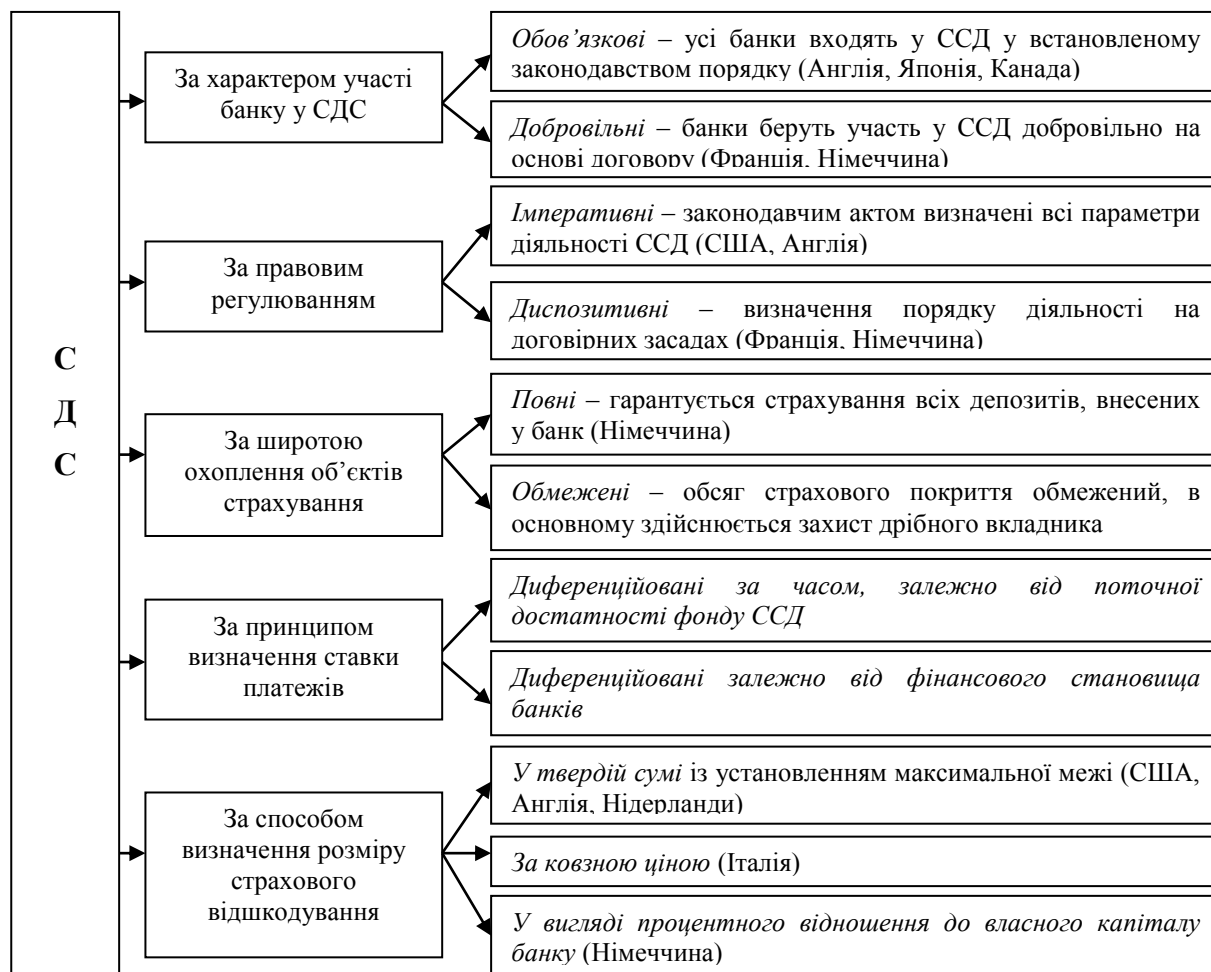

Рис. 1. Класифікація систем депозитного страхування [2, с. 146]

Для розвитку вітчизняної системи страхування доцільним є вивчення досвіду Великобританії. Страховий ринок Англії концентрується в Лондоні. Авторитет Лондонського міжнародного страхового ринку відображається на значний кадровий потенціал фахівців страхової справи, високорозвинену інфраструктуру ринку, а також присутність широко відомої страхової корпорації «Ллойд» [2, с. 145]. Особливим інститутом англійського страхового ринку є Управління по захисту страхувальників, що було створено відповідно до Закону «Про захист прав страхувальників» 1975 р. Зазначений закон забезпечує умови для створення компенсаційного фонду страхувальників, що формується за рахунок грошових відрахувань всіх страхових компаній, що мають ліцензії й здійснюють страхові операції у Великобританії.

Особливістю СДС Великобританії довгий час було те, що страхуванню підлягали тільки внески в національній валюті. Найбільша ставка по відшкодуванню становила 75% від внеску при сумі не менше 10 тис. фунтів стерлінгів. Ця система страхування передбачала тільки прямий захист внеску. При вступі до фонду нового банку з нього стягується внесок, який залежить від

рівня банку. Мінімальна сума внеску становить 10 тис., максимальна 300 тис. фунтів стерлінгів.

У 1994 р. з метою упорядкування захисту депозитів в Англії прийнята відповідна Директива ЄС. Нововведення директиви полягають у наступному:

- компенсуються депозити, відкриті у всіх західноєвропейських відділеннях банків, розташованих на території Англії;
- компенсуються депозити, відкриті не тільки у фунтах стерлінгів, але й в інших валютах;
- максимальний розмір компенсації за депозитами на суму 20 тис. фунтів стерлінгів збільшується до 90%;
- вкладники іноземного (неанглійського) банку отримують компенсацію, передбачену системою захисту депозитів, що тепер одержала можливість приєднатися до англійського Фонду захисту депозитів з метою отримання відповідної компенсації у випадку її недоліку в країні місцезнаходження банку;
- у частині, що стосується депозитів, західноєвропейські банки отримують рівне право з банками, які знаходяться на території Англії [3, с. 131].

Страхованню банківських вкладів не підлягають тільки ті філії банків інших країн, система страхування яких здійснюється за правилами страхування іншої держави й відрізняється від страхування у Великій Британії. Це є суттєвим недоліком СДС.

Важливим для розвитку системи страхування депозитів фізичних осіб України є й досвід Німеччини. У Німеччині існує подвійна система страхування депозитів – обов'язкова й добровільна. Відповідно до Закону «Про захист внесків і відшкодування збитків інвесторам», всі німецькі приватні банки, а також філії іноземних банків зобов'язані робити членські внески до Фонду обов'язкового захисту внесків. Фондом захищені тільки заощадження в євро й іншій валюті країн-членів Європейського Союзу.

У Фонді обов'язкового захисту внесків можуть брати участь усі банки країни. У середньому для вкладників забезпечується відшкодування в розмірі 30% від капіталу банку, для комерційних банків фонд може підняти ставку внеску навіть у два рази, але це відбувається дуже рідко й залежить від класу банку. У випадку банкрутства приватного банку на кошти фонду можуть претендувати всі приватні вкладники й малі підприємства. Компенсації підлягають заощадження на поточних рахунках, безстрокові й строкові вклади, депозитні сертифікати, а також вимоги клієнтів по цінних паперах. Максимальна сума компенсації – 18 тис. євро.

На відміну від обов'язкового страхування Фонд добровільного захисту клієнтів приватних банків автоматично страхує депозити як приватних осіб і дрібних підприємств, так і великих корпоративних клієнтів і громадських організацій, що користуються послугами банку. Розмір страхової суми на одного клієнта може досягати 30% власного капіталу. Це означає, що навіть клієнт невеликого банку із власним капіталом в 5 млн. євро може без побоювань розміщати до 1,5 млн. євро. Добровільним страхуванням депозитів своїх клієнтів займаються практично всі приватні банки.

Найбільше значення, як елемент світового досвіду, має система гарантування внесків, створена в США. Особливе місце в цій системі посідає Федеральна корпорація по страхуванню депозитів (ФКСД), яку було створено у 1934 р. Це важливий крок у розвитку банківського законодавства США з часу створення Федеральної Резервної Системи (ФРС). Усі банки-члени ФРС зобов'язані вступити до цієї корпорації, інші – за власним бажанням. Знак ФКСД (FDIC), який можна побачити в будь-якій фінансовій установі США, став символом довіри. У разі банкрутства банку страхове відшкодування становить 100 тис. дол. ФКСД була створена з метою захисту вкладника від фінансових втрат, а також для запобігання масового вилучення внесків. Основною місією ФКСД є підтримання стабільності і суспільної довіри до фінансової системи нації.

ФКСД виконує наступні функції:

- страхує депозити на суму до 100 тис. дол. практично в усіх банках і ощадних асоціаціях (так званих позиково-ощадних асоціаціях) США;
- проводить санацію банків-банкрутів;
- сприяє безпеці та надійності страхування депозитних установ та фінансової системи шляхом визначення, моніторингу і оптимізації ризиків.

ФКСД здійснює контроль за банками, які страхують свої депозити. За необхідності ця установа може надати допомогу банку, що опинився у скрутному становищі (рис. 2).

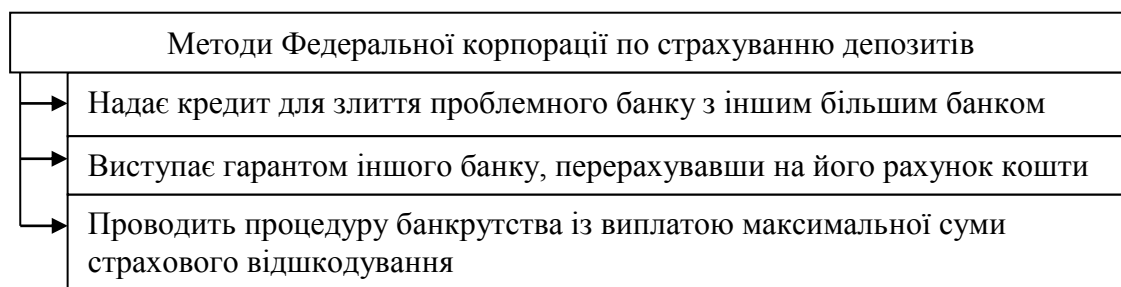

Рис. 2. Методи вирішення Федеральною корпорацією по страхуванню депозитів ситуацій з проблемними банками

Останнє підвищення страхової премії склало 23 центи на 100 тис. дол. депозиту. Сьогодні у середньому вона становить 0,15 % загальної суми депозитів. Цей відсоток диференціюється залежно від ступеня ризикованості діяльності кожного окремого банку та його фінансового стану, але законодавчо встановлений ліміт – 0,325 % [3, с. 82].

ФКСД керує двома федеральними фондами страхування депозитів: Фондом страхування банків та Фондом страхування ощадних асоціацій. Основні завдання ФКСД полягають у:

- сплаті власникам депозитних рахунків збанкрутілих банків компенсації, яка не перевищує ліміт в 100 тис. дол.;

- вивільнені якнайбільше коштів з активів збанкрутілого закладу для того, щоб поповнити страховий фонд, а також мінімізувати збитки, завдані клієнтам, які не захищені страховим фондом, наприклад незастраховані вкладники (сума вкладу яких перевищує 100 тис. дол.).

ФКСД має декілька варіантів щодо відновлення проблемних установ, але у кожному випадку використовується варіант з найменшими витратами. З початку роботи ФКСД жоден власник депозитного рахунку при банкрутстві банку не втратив ані цента зі своїх застрахованих заощаджень.

Отже, характерними рисами американської системи страхування внесків є: страховий принцип захисту вкладників (утворення страхового фонду); державна власність і керування страховим фондом; гнучкість і різноманіття способів розв'язання проблемних ситуацій; значна фінансова підтримка держави; практично повне охоплення банківських установ країни; тісна взаємодія ФКСД із державними органами банківського нагляду.

Характеристики систем депозитного страхування деяких розвинених країн узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика систем депозитного страхування країн

Країна	Рік створення	У чий власності перебуває	Хто приймає рішення	Внески банків	Внески правління	Максимальні виплати на одного вкладника
Англія	1982	державна корпорація	незалежна корпорація	пропорційно внескам, але не більше 0,3% від їхньої суми	немає	20 тис. фунтів стерлінгів, 90% внеску
США	1933	державна корпорація	незалежна корпорація	0,08% у рік від середньої суми внесків за рік	немає, при необхідності дає кредит до \$3 млрд.	\$100 тис.
Німеччина	1976	приватна	банківські союзи	0,03% у рік від суми внесків; Можливий додатковий внесок у такому ж обсязі	немає	до 30% капіталу банку

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють взаємодію страховиків і банків у контексті банківського страхування в Україні є Цивільний кодекс, Закони України «Про страхування» та «Про банки і банківську діяльність», Постанова Правління НБУ № 275 від 17.07.2001 р. «Про затвердження Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій» та інші.

Страховий захист депозитів в Україні здійснюється за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі Фонд) у порядку, передбаченому чинним законодавством. Фонд є державною спеціалізованою установою, яка виконує значну кількість функцій, пов'язаних із формуванням достатнього

обсягу фінансових ресурсів, веденням реєстру банків та здійсненням моніторингу їх діяльності, виплатою відшкодувань за вкладками у збанкрутілих банках, інформуванням громадськості щодо основних аспектів своєї діяльності. Фонд є економічно самостійною установою, яка не має на меті одержання прибутку [4, с. 820].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб створений на виконання Указу Президента України від 10 вересня 1998 року №996/98. Фонд є державною спеціалізованою установою і виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Двічі на рік Фонд публікує в офіційних засобах масової інформації реєстр банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду. Серед ключових завдань Фонду гарантування вкладів фізичних осіб слід виокремити:

- забезпечення захисту прав фізичних осіб-вкладників комерційних банків України, що сплачують внески до фонду, шляхом відшкодування за рахунок коштів фонду втрат за вкладками;
- здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати вкладникам сум відшкодування;
- забезпечення надходження та акумуляції сум зборів з комерційних банків, які сплачуються до фонду, та інших коштів, призначених для відшкодування вкладникам втрат у разі недоступності вкладів;
- забезпечення цільового використання коштів, які перебувають на рахунках фонду [1, с. 143].

Важливим напрямком роботи є контроль (у межах його повноважень) за ризиками в діяльності банків-учасників. Головним завданням Фонду в сфері управління ризиками є виявлення на ранніх етапах проблем у діяльності банків та подання рекомендацій НБУ щодо застосування заходів впливу до тих банків, діяльність яких є ризиковою як для вкладників, так і для фонду.

Згідно з законодавством участь комерційних банків, що мають банківську ліцензію, у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб є обов'язковою [5]. Дія Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» не поширюється лише на Державний ощадний банк України (його вкладники захищені державою). На сьогодні Фонд гарантує кожному вкладнику банка-учасника фонду відшкодування коштів за його вкладками, включаючи відсотки, але не більше 150 тис. гривень. Фонд гарантує виплату відшкодування лише власникам рахунків та депозитних сертифікатів.

За роки функціонування Фонду гарантована сума відшкодування за вкладками підвищувалася 11 разів (рис. 3).

Всі банки-учасники Фонду поділені на дві категорії. Більшість членів Фонду є повноправними учасниками – це банки, які дотримуються встановлених НБУ економічних нормативів і діяльність яких не викликає стурбованості наглядових органів. Банки, які не виконують встановлених економічних нормативів та/або яким зупинено дію банківської ліцензії, є тимчасовими учасниками фонду. На сьогодні кількість банків-учасників фонду

становить 171 банк, тимчасових учасників – 4. Для порівняння: за станом на початок 2001 року учасниками фонду були лише 134 банківські установи [6].

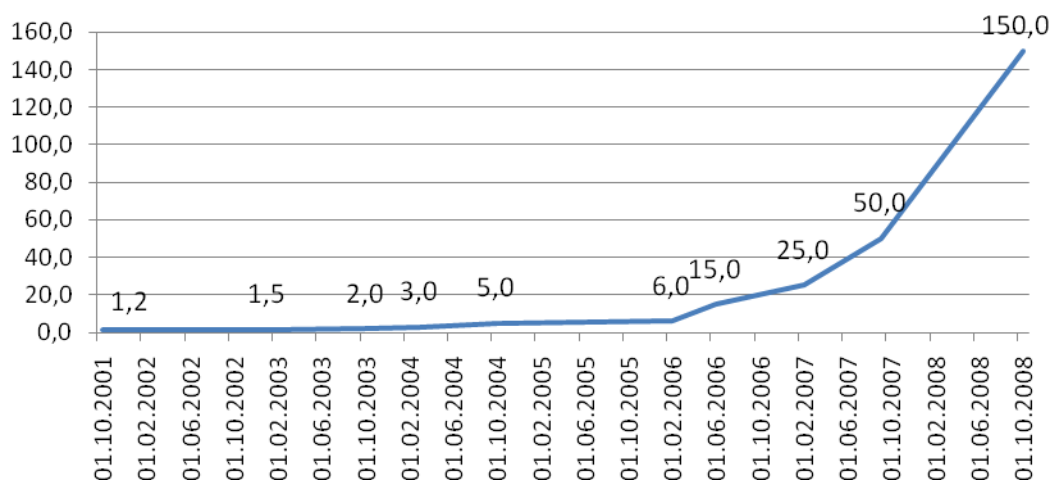

Рис. 3. Динаміка граничної суми відшкодування вкладів фізичних осіб в Україні в 2001-2008 рр. (тис. грн.) [6]

У період 2001-2006 рр. Фондом гарантування вкладів фізичних осіб було здійснено виплати по зобов'язанням 10 банків, що втратили ліцензію та були ліквідовані. Серед них: АК АПБ «Україна», АКБ «Інтерконтинентбанк», КАБ «Слов'янський», АКБ «Росток Банк» та інші.

Розглянемо ситуацію з виплатами у АК АПБ «Україна». За три роки відшкодування отримали 217435 вкладників, що складає 22,2% від загального числа осіб, які мали право на відшкодування за вкладами. Отримана вкладниками сума складає 32,1 млн. грн. або 87% від загальної суми відшкодування за вкладами. Розмір вкладів переважної більшості вкладників банку був замалим. Вклади до 1 грн. мали 41% осіб, тоді як частка належної їм суми відшкодування складала лише 0,5% від загальної суми виплат. У структурі не отриманих вкладниками відшкодувань 88% складають суми до 10 грн. і лише 12% від 10 до 500 грн. Оскільки за отриманням малих сум вкладники не зверталися, то 22% вкладників банку отримали 87% коштів належних до відшкодування [6].

На сьогоднішній день Фонд здійснює виплати вкладникам ще 15 банків, що починаючи з 2008 р. втратили ліцензію та ліквідуються, серед яких: ПАТ «Земельний банк», ВАТ КБ «Іпобанк», ТОВ «Український промисловий банк», АКБ «Європейський» та інші. Без сумніву, є низка проблем, які потребують негайного вирішення, але більшість аспектів функціонування Фонду відповідає міжнародним стандартам організації системи страхування депозитів. Закріплення позитивних тенденцій розвитку вітчизняного депозитного ринку великою мірою пов'язане та обумовлене дієвістю системи захисту інтересів вкладників та кредиторів банків, що сприятиме підтриманню стабільності фінансового сектору та економічному зростанню України.

Висновки. Результати дослідження дозволяють виокремити основні напрямки реформування системи страхування депозитів в Україні:

- адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- запровадження диверсифікованої системи виплат відшкодувань;
- охоплення страховими гарантіями усіх видів депозитів;
- розширення функцій та повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- реалізація кампанії інформування громадськості про переваги механізму захисту вкладів;
- посилення контролю за фінансовим станом банків, дотриманням нормативних вимог Національного банку України.

Успішність реформування системи страхування депозитів в Україні сприятиме підвищенню довіри вкладників до банків і банківської системи та забезпечить приплив коштів на депозитні рахунки у банках, і, як наслідок, підвищить стабільність фінансово-кредитної системи України у цілому.

Література

1. Д'яконова І. І. Теоретично-методологічні основи функціонування банківської системи України: Монографія – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 400 с.
2. Свечкіна А. Л., Мохова Ю. Л. Розвиток системи страхування депозитів в Україні: досвід розвинених країн та використання його у вітчизняній практиці / А. Л. Свечкіна, Ю. Л. Мохова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №1 (Том 2). - С. 145-149.
3. Мельник П. В., Тарангул Л. Л., Гордей О. Д. Банківські системи зарубіжних країн: підручник. – К., Алерта, Центр учбової літератури, 2010. – 586 с.
4. Волощенко Л.М. Розвиток системи страхування депозитів в Україні в умовах світової фінансової кризи // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов – Донецк: ДонНУ. – 2010. – Ч.3 – С. 988-990.
5. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 20.10.2001 року № 2740-III // www.liga.kiev.ua
6. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб - www.fg.org.ua

УДК 336.1

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОРГАНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В УКРАИНЕ

Крат А.А.
Терещенко Э.Ю.

Финансовый контроль государства – одна из важнейших функций государственного управления, направленная на выявление отклонений от